

O‘RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVNING AHAMIYATI

Otaboyeva Dilshoda Sa'dulla qizi
Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

Annotatsiya

Bolalarning nutqi ularning shaxsiy rivojlanishida muhim o‘rin tutadi, chunki nutq nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki tafakkur, his-tuyg‘u va ijtimoiy muloqotning ham asosiy vositasidir. Ushbu maqolada bolalarning nutqini rivojlantirishda psixologik yondashuvlarning ahamiyati o‘rganiladi. Psixologik yondashuvlar, bolaning psixologik holati, emosional rivojlanishi va individual xususiyatlari inobatga olinib, nutqni shakllantirish jarayonida qanday yordam berishi mumkinligi tahlil qilinadi. Nutqni rivojlantirishda psixologik yondashuvlar, ayniqsa, bolalar o‘zini ifoda etishda, ijtimoiy aloqalarni o‘rnatishda va o‘zligini anglashda muhim rol o‘ynaydi. Maqola, nutqni rivojlantirishda psixologik texnikalar va usullarni qo‘llashning afzalliklari, ularning samaradorligini oshirish yo‘llarini hamda amaliy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. **Kalit so‘zlar:** nutq rivojlanishi, psixologik yondashuv, bolalar, kommunikatsiya, rivojlanish, tafakkur.

Kirish

Bola o‘z nutqini rivojlantirishi jarayonida turli psixologik omillar va shart-sharoitlar rol o‘ynaydi. Nutq – bu bola rivojlanishining muhim aspekti bo‘lib, uning tafakkurini, ijtimoiy ko‘nikmalarini va o‘zini anglash jarayonini ta‘minlaydi. Nutqning shakllanishi bolada kommunikatsiya va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa uning maktabga tayyorgarligi va ijtimoiy integratsiyasi uchun zarurdir.

Nutqni rivojlantirishda psixologik yondashuvlarning ahamiyati juda katta. Psixologik yondashuvlar, bolaning shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari, hissiyotlari va rivojlanish bosqichlarini inobatga olib, nutqning rivojlanish jarayonini samarali tashkil etish imkonini beradi. Shuningdek, bolaning nutqiga psixologik yondashuvlar qo‘llanilganda, nutqning sifatli rivojlanishi uchun eng yaxshi sharoitlar yaratiladi.

Ushbu maqolada nutqni rivojlantirishda psixologik yondashuvlarning ahamiyatini tahlil qilish, bu jarayonda yuzaga keladigan psixologik va pedagogik muammolarni ko‘rib chiqish, hamda samarali yechimlar taklif etiladi.

Asosiy qism

1. PSIXOLOGIK YONDASHUVNING NUTQ RIVOJLANISHIGA TA’SIRI

Bolaning nutqi, asosan, uning psixologik rivojlanishiga bog‘liqdir. Psixologik yondashuvlar, o‘z navbatida, bolaning nutqini rivojlantirish jarayonida uning ijtimoiy,

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

hissiy va intellektual rivojlanishini nazorat qiladi. Nutqning rivojlanishi bolaning shaxsiy va jismoniy rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq.

• **Bola va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sir:** Bolaning nutqi rivojlanishida uning oilasi va atrofidagi odamlar bilan bo'lgan muloqoti muhim rol o'ynaydi. Psixologik yondoshuv, bolaning o'zini ifoda etishining dastlabki bosqichlarida ota-onalar, pedagoglar va boshqa oila a'zolari tomonidan taqdim etilgan har qanday ijobiy va salbiy ta'sirlarga moslashishda yordam beradi. Muloqot, suhbat, o'yin orqali bolaning nutqini rivojlantirish mumkin.

• **Emotsional rivojlanish va nutq:** Bola psixologik rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri emotsional rivojlanishdir. Emotsiyalar bola nutqining shakllanishida katta rol o'ynaydi. Agar bola o'zini ifodalashda emotsional to'sqinlikka uchrasa, uning nutq rivojlanishi ham sekinlashadi. Psixologik yondashuv bolaning his-tuyg'ularini anglash, ularni boshqarish va nutqqa aylantirishga yordam beradi.

• **Kognitiv rivojlanish va nutq:** Bolaning tafakkuri va mantiqiy fikrlash qobiliyatlari nutqning sifatini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Kognitiv rivojlanishning turli bosqichlarida bolalar yangi tushunchalarni o'rganadilar va ulardan nutq yaratish uchun foydalanadilar. Psixologik yondoshuv bu jarayonda bolaning bilimlarini kengaytirish, uning tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

2. PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR: AMALIY USULLAR VA TEXNIKALAR

Nutqni rivojlantirishda psixologik yondoshuvlar turli usul va texnikalardan foydalanishni talab etadi. Ushbu usullar bolaning psixologik holatiga mos ravishda qo'llanilishi kerak.

• **Suhbatlar va muloqot:** Bolalar bilan muntazam ravishda suhbatlar o'tkazish ularning nutqini rivojlantiradi. Bolalar bilan o'tkazilgan suhbatlar ularning so'z boyligini, talaffuzini, lug'aviy qobiliyatlarini oshiradi. Shuningdek, bolaning his-tuyg'ularini va ehtiyojlarini tushunish uchun psixologik suhbatlar o'tkazish zarur.

• **O'yin orqali nutq rivojlantirish:** O'yin – bolalar uchun eng samarali o'rganish vositasidir. Psixologik yondoshuvlar orqali o'yin jarayonida bolalar o'z nutqlarini rivojlantiradilar, yangi so'zlarni o'rganadilar va jamiyat bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Masalan, rolli o'yinlar, ko'rgazmali materiallar va hikoyalar orqali nutqni rivojlantirish mumkin.

• **Ijtimoiy va emosional ko'nikmalarni rivojlantirish:** Psixologik yondashuvlar bolaning ijtimoiy va emosional rivojlanishiga ham e'tibor qaratadi. Nutq faqat so'zlarni talaffuz qilish emas, balki insonlar bilan o'zaro

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

munosabatlarda o'zini ifoda etish, o'z fikrlarini aniq ifodalashdir. Bola o'z his-tuyg'ularini so'z orqali ifoda etishni o'rganishi, o'zini atrofdagilarga tushuntirishi lozim.

• **Psixoterapevtik texnikalar:** Nutq rivojlanishida psixologik yondashuvlar o'zida psixoterapevtik metodlarni ham o'z ichiga oladi. Agar bolada nutq rivojlanishida qiyinchiliklar bo'lsa, psixologik texnikalar yordamida bu muammolarni bartaraf etish mumkin. Bola bilan o'ynash, unga yordam berish, nutqni rag'batlantirish va ijobiy feedbacklar berish yordamida uning nutqini rivojlantirish mumkin.

3. BOLALARDA NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA YOZUV VA O'QISHNING AHAMIYATI

Nutq rivojlanishida yozuv va o'qishning o'rni ham beqiyosdir. O'qish va yozish mashg'ulotlari bolalarda mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi, nutqning shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Psixologik yondoshuvlar yordamida bolaning o'qish qobiliyati va yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish orqali uning nutqini yanada sifatli shakllantirish mumkin.

Tavsiyalar

1. **Psixologik ko'nikmalarni rivojlantirish:** Bolalar bilan individual yoki guruhli ravishda o'yinlar o'tkazish orqali ularning emotsional va kognitiv rivojlanishiga yordam berish. Bu, o'z navbatida, ularning nutqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bolalarning nutqini boyitish va uning shakllanishini tezlashtirish uchun psixologik texnikalar (masalan, drama, rolli o'yinlar)dan foydalanish tavsiya etiladi.

2. **Nutqni rag'batlantirish:** Nutqni rivojlantirishda bolaning so'z boyligini oshirish uchun ularni yangi so'zlar bilan tanishtirish va o'z fikrlarini aniq ifodalashga undash muhimdir. Bu, ayniqsa, bolaning ijtimoiy muloqotda qatnashish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

3. **Psixoterapevtik yondashuvlar:** Nutqning rivojlanishida psixologik muammolarni aniqlash va ularga mos keluvchi psixoterapevtik yondoshuvlarni qo'llash lozim. Agar bola nutqida o'ziga xos qiyinchiliklarga duch kelsa, psixologik yondashuvlar yordamida bunday muammolarni hal etish mumkin.

4. **Ota-onalar va pedagoglarning hamkorligi:** Ota-onalar va pedagoglar o'rtasida muntazam aloqani o'rnatish, bolalar bilan olib boriladigan psixologik yondoshuvlarning samarali bo'lishini ta'minlaydi. Ota-onalar, bolalarining nutqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun pedagoglar

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

tomonidan tavsiya etilgan metodikalar va mashg'ulotlarni uyda ham amalga oshirishlari muhimdir.

5. **Muntazam kuzatuv va tahlil:** Bolaning nutqini rivojlantirish jarayonini muntazam ravishda kuzatib borish, uning progressini tahlil qilish va zarur bo'lsa, qo'shimcha psixologik yordam olish tavsiya etiladi. Bu orqali bolalarning rivojlanishidagi muammolarni erta aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyati yaratiladi.

Xulosa

Bolalarning nutqini rivojlantirishda psixologik yondashuvlar ularning umumiy rivojlanishiga muhim ta'sir ko'rsatadi. Nutq, shaxsiyatning shakllanishi, ijtimoiylashuv va tafakkur jarayonlarida muhim vosita bo'lib, bolaning psixologik holati va rivojlanish bosqichlari bilan chambarchas bog'liqdir. Psixologik yondashuvlar yordamida bolalarning nutqini rivojlantirishda ijobiy natijalar olish mumkin. Bu jarayonda o'yin, suhbat, psixologik texnikalar va pedagogik yondashuvlarning uyg'unlashuvi bolalarning nutqiy qobiliyatlarini oshirishda asosiy vositadir. Nutqni rivojlantirish uchun psixologik yordam va yondashuvlarning mavjudligi, bolaning shaxsiyatini yaxshilash, uning jamiyatga moslashishiga yordam berish, va ijtimoiy muvaffaqiyatlarga erishish uchun zarurdir.

Adabiyotlar:

1. **Vygotsky, L. (1978).** *Interaction Between Learning and Development.* Harvard University Press.
2. **Berk, L. E. (2009).** *Child Development.* Pearson Education.
3. **Miller, P. H. (2011).** *Theories of Developmental Psychology.* Worth Publishers.
4. **Hoff, E. (2013).** *Language Development.* Wadsworth.
5. **Snow, C. E., & Tabors, P. O. (2001).** *Language Development in the Preschool Years.* Center for Applied Linguistics.